

Skt. Nikolaj Kirke og Vor Frue Kloster

Stig Colbjørn Nielsen

Der er to gader i Slangstrup midtby, der er væsentlig yngre end de øvrige. Det er Svaldergade og Klosterstræde. De er først anlagt i slutningen af 1500-tallet. De øvrige gader udgør et af de bedst bevarede middelalderlige danske gadenet. I Svaldergade er en del af husene oprindeligt bygget efter de gratis grundtegninger, som Christian IV fik udarbejdet til købstæderne – de såkaldte ildebrandshuse.

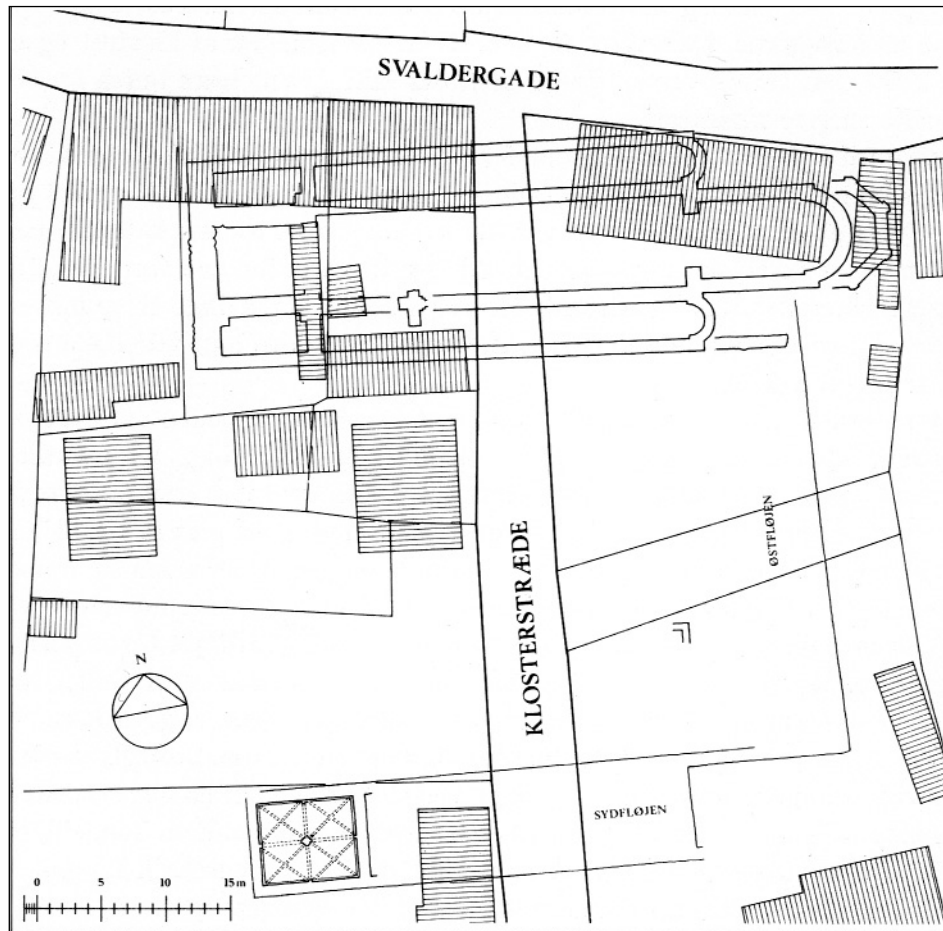
Der er stadig nogle velbevarede ildebrandshuse i Hillerød.

Under husene, haverne og asfalten i Svaldergade og Klosterstræde ligger mange meget store ruiner fra dels kirken, som Erik Ejegod lod bygge og dels fra Valdemar den Stores Cisterciensernonnekloster på stedet. Både kirke og kloster er veldokumenteret af både arkæologer og historikere. Også Saxo omtaler bygningskomplekserne.

Kirken blev opført 1095-1104 i frådsten hentet i Hornsherred. Der var tale om en meget stor treskibet kirke med et stort tvillingetårn mod

vest. Faktisk var der tale om det største stenbyggeri i Nordeuropa på daværende tidspunkt! – Kirkens længde var næsten 60 m og bredden ca. 13 m. Tårnenes højde kan have været 30 m. Kirken blev opført, hvor Svend Estridsens kongsgård lå.

Erik Ejegod havde patronatsretten for kirken, med andre ord, kirken var privat. Kirken var ikke tænkt at skulle fungere som sognekirke i Slangstrup. Erik Ejegods idé med kirken var dobbelt. Dels skulle den manifestere Erik Ejegods magt og slægtens krav på den danske krone ud i al fremtid, dels skulle den dokumentere at Erik Ejegod og hans slægt stod bag den kæmpende Kristus. Erik Ejegod fik netop også af paven i opdrag at forsøge at organisere et korstog mod de vantro tyrkere, der med koranen i hånd havde besat Det Hellige Land og Jerusalem og nu truede Europa fra sydøst. Der er mange paralleller ude i Europa til Erik Ejegods byggeri af klavnens private Skt. Nikolaj Kirke i Slangstrup. Derfor viser byggeriet i nok så høj grad Erik Ejegod som

Grundplan af klosteret og Erik Ejegods trefløjede kirke i Svaldergade og Klosterstræde.

del af det, man kunne kalde magtens Europa. Skt. Nikolaj Kirke i Slangerup var med andre ord tiltænkt rollen som de danske kongers gravkirke. Byggeriet var uhørt kostbart, hvilket naturligvis også viser Eriks og slægtens næsten ufattelige rigdom.

Valdemar den Store havde arvet Skt. Nikolaj Kirken i Slangerup på

et tidspunkt, hvor kirken er blevet overflødig for klanen, og altså nu var blevet en økonomisk belastning. Sandsynligvis på foranledning af biskop Absalon skænker han den i 1170 til Roskilde Stift med klausul om, at den skal overdrages til en af klosterordenene. Det bliver Cistercienserordenen, der skal oprette og drive et kloster i Slangerup under navnet Vor Frue

Kloster. Det bliver et nonnekloster, hvilket passer fint ind i Valdemars dynastipolitik – der er simpelthen et overskud af døtre i slægten, som helst ikke via ægteskaber skal indgå i arverettighederne til slægtens besiddelser.

Det var kostbart, men også prestigefyldt at få anbragt døtrene i et kloster. Så slap kvinderne også for de livsfarlige børnefødsler, de opnåede social- og sundhedsmæssig sikkerhed og de fik en omfattende uddannelse. Cistercienserordenen blev især kendt indenfor udvikling af nye landbrugsmetoder.

I løbet af det følgende århundrede udbygges klostret til et stort firefløjet anlæg med meget store godsbesiddelser.

For en købstad som Slangerup kunne det være en ren katastrofe at have et kloster placeret i byen. Klostrene havde nemlig samme frihandelsrettigheder, som købmændene i byen. Der er flere eksempler på, at danske byer er gået fallit på grund

af et kloster, der udkonkurrerede købmændene – f.eks. Mariager og Maribo! – Helt så galt gik det ikke i Slangerup, men at klostret har været ødelæggende for byens udvikling i mange situationer, det er der næppe tvivl om.

Efter reformationen i 1536, hvor den danske kirke ændredes fra at have været romersk-katolsk siden Ansgars dage til nu at have en protestantisk kirkeordning baseret på Martin Luthers evangeliske kirkefornyelse, blev klostrene opløst efterhånden som munke og nonner enten forlod klostrene eller døde. I Slangerup slutter det i 1555. Godsbesiddelserne i Slangerup var ved Christian III's mellemkomst delt mellem Københavns Slot, Københavns Universitet og Slangerup by. Bygningerne bliver på et tidspunkt efter 1562 – og over flere omgange – nedrevet. Mange af materialerne tilbagesælges til kongen, nu Frederik II, der anvender det til Frederiksborg Slot i Hillerød.

Frådsten = Kildekalk, porøs hvidlig kalksten, afsat af kalkholdigt kildevand. Navnet på grund af stenartens skumlignende udseende (fråde). I Danmark tidligere anvendt som byggesten ved de ældste kirker. I frisk og våd tilstand er stenen let at forarbejde, men hælder ved tørring og bliver vejrbestandig .

Nyt fra Slangerups glorværdige fortid

af museumsinspektør ved Færgegaarden,
arkæolog Palle Ø. Sørensen

Museet Færgegaarden har siden foråret 2008 fulgt udskiftningen af kloakledningen i den middelalderlige bykerne i Slangerup. Dette område er tidligere udpeget som et kulturarvsareal af museet, hvilket betyder at man her skal være særligt opmærksom i forbindelse med byggeri og

andre anlægsarbejder. Museet har derfor indgået en aftale med Frederikssund kommune, som betyder at der til stadighed er en arkæologistuderende på stedet når gravearbejdet foregår. Udskiftningen af kloakledningen indebærer at regnvandet bliver separeret fra, idet der nu nedlægges to rør. Dette betyder også at

Museumsinspektør, arkæolog Palle Ø. Sørensen viser frem i udgravningen i Klosterstræde.

Medlemmer af Lokalhistorisk Forening ser på det sjældne syn, at fundamentet af Erik Ejegods frådstenskirke fra begyndelsen af 1100-tallet kommer frem i dagslyset.

det trace, der graves mange steder kommer ud i områder, der ikke tidligere har været berørt af de moderne nedgravninger.

Den første etape af anlægsarbejdet foregik i Strandstræde og nedover Kirketorvet, samt i den østlige del af Svaldergade.

I Strandstræde blev der flere steder fundet et mørkt kulturlag, og samme lag sås også i en smal grøft som Nybrovejens vandværk gravede i den nordlige side af Strandstræde. Laget indeholdt ikke de store sager og virker nærmest som

et udsmidslag. Sammenholdt med en mindre undersøgelse som museet foretog i 2007 i baghaven til et af husene på den nordlige side af Strandstræde, må konklusionen blive at den middelalderlige bykerne mod nordvest kun har strakt sig frem til den sydlige side af Strandstræde.

Ved udskiftningen af kloakken ned over Kirketorvet blev der kun fundet rester efter en meget sen brolægning på torvet. Formodentlig er alle levn efter middelalderbyens centrale torv blevet gravet væk da man ryddede op efter en af de

En af gravene i Svaldergade.

mange brande der har hærgnet byen efter reformationen. Ældre undersøgelser foretaget af Nationalmuseet og Slangerup Lokalhistoriske Forening har dog vist at der på de grunde der støder op til Kirketorvet findes bevarede kulturlag, som går helt tilbage til byens ældste faser karakteriseret ved den såkaldte Østersøkeramik

Fra Kirketorvet fortsatte nedgravningen af kloakken op gennem Svaldergade. På det første stykke af gaden var alt gravet bort eller omrodet, men godt 20 m oppe ad gaden fremkom i bunden af nedgravningen den første grav fra den gravplads der har hørt til Erik Ejegods kirke. Der har tidligere været

omtaler af fund af skeletter i området nord for den fredede kirketomt, men ingen af disse er blevet undersøgt af fagfolk. Ved Nationalmuseets undersøgelser på den sydøstlige side af kirken i 1973 fremkom der også dele af skeletter, men ingen hele grave blev undersøgt. Graven i Svaldergade er således den første grav der er dokumenteret i sin helhed. Efterhånden som udgravningen fortsatte op gennem Svaldergade fremkom der flere grave. Nogle af gravene blev kun registreret i profil i kanten af nedgravningen til kloakrøret og andre blev tegnet i fladen, men ellers efterladt urørt da de ikke ville blive berørt af anlægsarbejdet. I alt blev der fundet 18 grave i Svaldergade på

stykket fra Kirketorvet og op til det nordøstlige hjørne af den fredede kirketomt. Gravene kan muligvis henføres til fasen før klostret opføres i starten af 1100 tallet. I Svaldergade blev der også fundet dele af et kampestensfundament med en mur i munkesten der nærmest dannede en lille kælder.

Allerede i sommeren 2008 blev der udgravet tre mindre søgegrøfter i Kirkestræde. Disse udgravninger blev foretaget forud for udskiftningen af kloakken. Formålet med søgegrøfterne var at få konstateret den nøjagtige placering og bevareingsstanden af murforløbene fra den fredede kirketomt og klostrets sydfløj. Der blev på dette tidspunkt kun lige gravet ned til toppen af fundamenterne af kirken, mens det viste sig at hele fundamentet til klostrets sydfløj var blevet væk ude under Klosterstræde. De underjordiske ruiner af kirken og klostret er fredede fortidsminder og der skal derfor søges dispensation hos Kulturarvsstyrelsen, når man skal foretage entreprenørarbejder på de berørte arealer. Med udgangspunkt i museets udgravning gav kulturarvsstyrelsen kommunen en dispensation, der dog indeholdt en række krav. De bevarede murfragmenter måtte således ikke gennembrudes og de bevarede dele af fråd-

stensmuren skulle indpakkes i en plastikmembran så de ikke led unødigt skade ved gravearbejdet. Desuden skulle arkæologerne registrere gulvlag og bygningsdetaljer forud for arbejdet med kloakken. I starten af 2009 gik museets arkæologer derfor i gang med at blotlægge de fire murforløb fra Erik Ejegods store kirke. Murforløbene blev tegnet og fotograferet og en række profiler gennem gulvlagene i kirken blev registreret på samme måde. En række frådstenkvadre som lå i omgravet jord blev taget med til museet. I de to sideskibe blev der blotlagt dele af et par skeletter og der sås også nedgravninger til en række andre grave inde i kirken. Gravene inde i kirken regnes dog med til det fredede fortidsminde, så de blev efterladt tilbage i det omfang det blev skønnet at de ikke ville blive forstyrret af anlægsarbejdet. Resultaterne fra undersøgelsen ved kirken mangler endnu at blive bearbejdet, men de vil med sikkerhed give et nyt indblik i Erik Ejegod kirke.

På nuværende tidspunkt graver entreprenøren fra Græse Å op gennem Toften, og indenfor kort tid vil kloakken blive gravet ned i Klosterstræde.

Overvågningsarbejdet fortsætter frem til og med marts måned.

